

**SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ
(SECOLELE XIX-XX) II**

JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -II

**ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ
(XIX-XX SIÈCLES) - II**

Prof. Karina-Ingrid COJOCARIU¹

Rezumat: *Un studiu despre scriitorii evrei și despre cei originari din județul Neamț ar putea părea discriminatoriu, dar nu este. Evreii au fost văzuți și tratați ca niște străini nedorți iar intelectualii evrei nu au fost nici ei scutiți de discriminare și persecuții. Scopul acestui studiu este acela de a redescoperi scriitorii evrei, unii dintre aceștia pe nedrept uitați, focusat pe scriitorii evrei născuți în Neamț. În această a doua parte ne vom opri asupra lui Sergiu Dan, prozator, traducător și jurnalist, a celui mai mare poet Canadian, Irvinh Layton și asupra părintelui romanului polițist și de spionaj, Haralamb Zincă. În partea a treia ne vom opri asupra lui Brunea-Fox, Solo Har-Herescu și Dorel Dorian.*

Cuvinte cheie: *scriitorii evrei, județul Neamț, socialism, antisemitism, roman polițist*

Abstract: *A study on Jewish writers and especially on those from Neamț County might seem discriminatory, but it is not. Jews were seen and treated as unwanted foreigners, and Jewish intellectuals were not exempt from discrimination and persecution. The aim of this study is to rediscover Jewish writers, some of them unjustly forgotten, particularly on Jewish writers born in Neamț. In the second part the paper will focus on Sergiu Dan, prose writer, translator and journalist, on one of the greatest Canadian poets, Irvinh Layton and on the father of the police and espionage novel, Haralamb Zincă. In the third part we will focus on Brunea-Fox, Solo Har-Herescu and Dorel Dorian.*

Keywords: *Jewish writers, Neamț County, socialism, anti-Semitism, detective novel*

Résumé: *Une étude sur les écrivains juifs et ceux du comté de Neamț peut sembler discriminatoire, mais ce n'est pas le cas. Les juifs étaient considérés et traités comme des étrangers indésirables, et les intellectuels juifs n'étaient pas à l'abri de la discrimination et de la persécution. L'objectif de cette étude est de redécouvrir les écrivains juifs, dont certains injustement oubliés, centrés sur les écrivains juifs nés à Neamț. Dans cette deuxième partie, nous nous concentrerons sur Sergiu Dan, écrivain en prose, traducteur et journaliste, du plus grand poète canadien, Irvinh Layton et sur le père du roman policier et d'espionnage, Haralamb Zincă. Dans la troisième partie, nous nous concentrerons sur Brunea-Fox, Solo Har-Herescu et Dorel Dorian.*

Mots clés: *écrivains juifs, comté de Neamț, socialisme, antisémitisme, roman policier.*

¹ Profesor de Limba și literatura română la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

Continuăm și în acest număr incursiunea noastră în lumea literară a scriitorilor evrei originari din Neamț. Așa cum afirmam și în prima parte a studiului nostru, este necesar ca scriitorii evrei să fie recuperați și puși la locul ce li se cuvine în cadrul istoriei literaturii române. Studiul pe care îl propunem se înscrie pe această linie, concentrându-se pe scriitorii evrei născuți în județul Neamț. Dacă în prima parte am vorbit despre H. St. Streitman și A.L. Zissu, născuți la Piatra Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în partea a doua vom vorbi despre Sergiu Dan, Irving Layton și Hary Isac Zilberman, născuți în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Sergiu Dan (pseudonimul lui Isidor Sergiu Rottman), s-a născut la 29 decembrie 1903, la Piatra Neamț, ca fiu al lui Simon Rottman și al Ghizelei, a fost prozator, traducător și jurnalist². Supraviețuitor al Holocaustului și prizonier politic al regimului comunist, Dan, prietenul și colaboratorul lui Romulus Dianu, a fost remarcat în perioada interbelică ca adept al scenei avangardiste și moderniste a României, colaborând cu poetul Ion Vinea la revista *Contemporanul* și ziarul *Facla*. De asemenea, a fost afiliat clubului literar rival, „Sburătorul”, și a fost remarcat pentru criticarea simpatiilor comuniste ale altor scriitori

avangardiști. Absolvent al Școlii Superioare Comerciale, își face debutul jurnalistic în ziarul local *Piatra Socialistă*, în 1919 iar cel literar în 1922, la *Cugetul românesc*. Primele sale poezii au fost publicate în revistele *Chemarea* și *Flacăra*³

La sfârșitul anilor 1920, Sergiu Dan și prietenul său Romulus Dianu se alătură cercului literar al lui Camil Petrescu participând regulat la disputele literare de la Capșa și Corso⁴. Este cooptat împreună cu Dianu și de Ion Vinea la *Contemporanul*, publicând însă și la *Vremea*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Universul Literar* (suplimentul literar al cotidianului *Universul*) și *Bilete de Papagal* (ziarul satiric al poetului Tudor Arghezi)⁵. În 1927 publică o nuvelă de debut, „Judita și Holofern”, însă adevăratul debut va fi în 1929, când împreună cu Dianu publică biografia romantică a poetului-povestitor din secolul al XIX-lea Anton Pann: „Viața minunată a lui Anton Pann”, piesă de ficțiune, reeditată în 1935 sub titlul „Nastratin și timpul său”⁶. În acest context, Dan s-a alăturat cercului *Sburătorul*, format în jurul revistei omonime a teoreticianului literar Eugen Lovinescu, ca unul dintre scriitorii evrei pe care Lovinescu i-a întâmpinat în mișcarea sa⁷. Produs al unei colaborări fericite, „Viata

² *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 118.

³ *Ibidem*.

⁴ Geo Șerban, *D.G.L.R.-siglă de patrimoniu (III). Solidari cu destinele literaturii române*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 228 (1028), aprilie 2005, p. 6-7.

⁵ *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 118.

⁶ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, București, 1986, p.1021; Ovid Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1972, p. 353, 605, 606.

⁷ Vlaicu Bârna, *Un cuvânt nou în limba română*, în „România Literară”, Nr. 42/2001, p. 5.

minunata a lui Anton Pann” este o monografie romanțată, scrisă pe baza unei bogate documentări pentru a reda minuțios cadrul istoric, scene, întâmplări, eroi dar și personalitatea lui Anton Pan evocată cu savoarea sa, dobândește în viziunea celor doi autori atât „varietate și adâncime, râvnă și ideal, înțelepciune și dezamăgire”, cât și „melancolie și conștiință literară”.

În perioada de colaborare cu *Contemporanul*, s-a angajat în disputa cu grupul suprarealist și de extremă stângă de pe lângă revista *Unu*⁸, a poetului Sașa Pană. Este perioada când prietenul său, Mihail Dan, părăsește revista *Bilete de Papagal* și se implicase în proiectul revistei *Unu*, devenind redactor-șef. Documentele CNSAS au dezvăluit că Mihail Dan a fost un informator al Siguranței, urmărind simpatiile colaboratorilor revistei cu mișcarea comunistă din România⁹.

În 1931, publică la Editura Cugetarea, romanul „Dragoste și moarte în provincie”, pentru care primește în 1932 premiul anual al Societății Scriitorilor din România¹⁰. Romanul de inspirație Flaubertiană, este considerat de Crohmălniceanu ca „o bună reconstrucție a unei anumite ambianțe umane, cu o sugestie cu privire la formele de Bovarysme care înconjoară cadrul [provincial]”¹¹. 1932 este și anul în care se alătură echipei gazetei *Facla* a lui Vinea, alături de romancierul Ion Călugăru, poetul N. Davidescu, scriitorul-regizor Sandu Eliad și jurnaliștii profesioniști Nicolae Carandino și Henric Streitman¹². În 1934 publică la editura „Cultura Națională”, romanul „Arsenic”, despre care Crohmălniceanu, spunea că poate fi citit atât ca un thriller populat cu figuri „dubioase”, cât și, „în lectură atentă”, ca un studiu „asupra lașității mărunte a existenței”¹³. Personajul principal, este un medic care renunță la standardul său profesional, își ajută prietenul, pe marele Bibi, să-l ucidă pe un individ, dușman comun și apoi trăiește pentru a regreta fapta sa, în timp ce, trădează încrederea lui Bibi, urmărind o aventură cu soția sa, Ana. Cu toate acestea, Ana îi înșală pe ambii bărbați cu președintele unei companii de asigurări¹⁴. Călinescu remarcă faptul că romanul a fost construit cu un ritm „inteligent” de suspans și umor, remarcând „fantezia” investită în comploturile și personajele secundare: colonelul care moare

⁸ *Unu*, a fost numele unei reviste de artă și literatură avangardistă, publicată în România din aprilie 1928 până în septembrie 1935. Editată de scriitorii Sașa Pană și Moldov, a fost dedicată dadaismului și suprarealismului. Primele zece numere au fost tipărite în Dorohoi, iar restul în București. Numărul 18 nu a fost niciodată publicat și numărul 51 nu a fost niciodată vândut (fiind distribuit în 50 de exemplare oaspeților la nunta lui Moldov). Pe lângă contribuțiile Pană și Moldov, revista a publicat mostre din lucrările autorilor de avangardă români și străini, deopotrivă precum: Geo Bogza, Urmuz, Stephan Roll, Ilarie Voronca, Tristan Tzara, Benjamin Fondane, André Breton, Robert Desnos și Paul Éluard. *Unu* a publicat, de asemenea, grafică ale artiștilor suprarealisti, cum ar fi Victor Brauner.

⁹ Paul Cernat, *Subterana politică a avangardei românești*, în „Observator Cultural”, Nr. 417, aprilie 2008, p. 6.

¹⁰ George Călinescu, *op. cit.*, p.1021.

¹¹ Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 353.

¹² Geo Șerban, *Causeries du lundi*, în „România Literară”, nr. 25/2000, p. 7.

¹³ Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 353.

¹⁴ George Călinescu, *op. cit.*, p.797.

obsedat de furaje, fiicele sale burgheze sau legistul care construiește teorii absurde despre comportamentul infracțional¹⁵. Arsenic a primit mari laude de la Crohmălniceanu: „Cartea este scrisă cu multă încredere, afișează o detașare intelectuală remarcabilă, o ironie voltairiană fină și o construcție ingenioasă, ireproșabilă, contrapunctă”¹⁶. Arsenic, primește un premiu la Festivalul Scriitorilor de la Eforie din 1934. În 1934, Dan a fost unul dintre cei 46 de intelectuali care au semnat un apel în favoarea normalizării relațiilor dintre România și inamicul său comunist din est, Uniunea Sovietică¹⁷. În anul următor, publică la editura Vatra romanul politic „Surorile Veniamin”, în care narațiunea urmărește viața simetrică a două surori: Felicia, care respinge conformitatea socială și înfruntă o viață de sărăcie; și Maria, care lucrează în industria petrolieră înfloritoare și apoi devine o femeie păstrată. Complotul este complicat de aventura Felicieii cu agitatorul Mihai Vasiliu, membru al Partidului Comunist Român, urmărit de agenții Siguranței Statului și care se ascunde în apartamentul Mariei¹⁸. În timp ce Călinescu o consideră ca fiind inferioară „vervei zburătoare” a „Arsenicului”¹⁹, Crohmălniceanu consideră că are aceleași calități cu cele ale lui „Arsenic”, însă finalul este „dezamăgitor de inconsecvent”²⁰.

Victimă a antisemitismului regimului politic din România anilor 1940-1944, este din Societatea Scriitorilor fiind catalogat în revista „Gândirea”, drept exponent al „morbidității iudaice”²¹. Scapă de pogromul legionary din ianuarie 1941, fiind ascuns și protejat de prietenul său, Ion Vineă²².

Aflat pe lista scriitorilor evrei a căror opera era interzisă, Dan este chiar deportat în lagărele din Transnistria, însă revine la București, fiind eliberat²³. Experiența din Transnistria este expusă în romanul „Unde începe noaptea” publicat de Editura Națională Mecu în 1945²⁴. Cartea care se deschide cu un motto al gânditorului Léon Bloy: „Numai lacrimile evreiești sunt cele mai grele. A lor este greutatea multor secole” are în centrul acțiunii industriașul evreu David Bainer, Crohmălniceanu remarcând că: „În ton grav, autorul reușește, împotriva așteptărilor anterioare, să scrie o carte încă fără egal în literatura noastră, despre lagărele de exterminare naziste”²⁵. Criticul literar John Neubauer și coautorii săi l-au inclus pe Sergiu Dan printre puținii autori din Europa Centrală și de Est care au fost prinși în „masacrul” războiului și au

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 354.

¹⁷ Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, Bucharest, 2005, p.114-118.

¹⁸ George Călinescu, *op. cit.*, p.797-798.

¹⁹ *Ibidem*, p.797.

²⁰ Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 354.

²¹ Septimiu Bucur, *Cronica mărunță. Revista Fundațiilor Regale*, în „Gândirea”, nr. 7/1940, p. 519.

²² Marin Pop, *Corneliu Coposu despre atitudinea lui Iuliu Maniu față de evrei*, în „Caiete Silvane” nr. 112, mai 2014, p. 25.

²³ Liviu Rotman (ed.), *Demnitate în vremuri de restriște*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 174-176.

²⁴ Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 605.

²⁵ *Ibidem*, p. 354.

supraviețuit (lista lor include, de asemenea, pentru România, prizonierul politic Tudor Arghezi și supraviețuitorul Holocaustului Elie Wiesel)²⁶. Ei descriu „Unde începe ... ca „un roman documentar despre viața din lagărul de concentrare”, una dintre cărțile din prima generație est-central europeană care se ocupă de tragedia celui de-al Doilea Război Mondial.

Categoria îl plasează pe Dan printre iugoslavii Vladimir Dedijer, Vladimir Nator și Viktor Novak; cehoslovaci Ján Bodenek, Jan Drda, Miloš Krno și Jozef Horák; polonezul Kazimierz Brandys, maghiarul Ernő Szép și bulgarul Iordan Velchev²⁷. Această viziune este contrastată de poetul și criticul Boris Marian, care constată că narațiunea, care afișează „realism impresionant” și „stil alert”, nu este documentară, ci mai degrabă personală; potrivit lui, deși arată pe scurt comuniștii la lucru, Unde începe ... merge împotriva timpului său, neprezentându-i într-o lumină ideală²⁸.

Doi ani mai târziu, în fatidicul an 1947, apare romanul Roza și ceilalți, cu tematică de război²⁹, unde fiica libertină a unui croitor evreu este convinsă de coreligioniștii săi să accepte avansurile sexuale ale unui ofițer german. Numită „bufonerie tragică” de George Călinescu, narațiunea culminează cu retragerea germană, după care Roza, catalogată drept colaborator, este torturată și violată de propria comunitate³⁰.

În contradicție cu politica statului comunist este arestat la începutul anilor 50 fiind acuzat că în 1947 l-a apărat în cadrul unui proces al trădării naționale, pe prietenul său, jurnalistul de la Dreptatea, Nicolae Carandino³¹. Închis la Aiud cu alte personalități ale culturii române, este inclus de Petre Pandrea, el însuși întemnițat acolo după o epurare interioară a partidului, pe lista sa de scriitori, intitulată cu umor „Uniunea scriitorilor din Aiud”- spre deosebire de Uniunea scriitorilor din România, controlată de comuniști³². Eliberat și reprimat în Uniunea Scriitorilor este obligat să-și facă autocritica, publicând nuvela „Taina stolnicesei” publicată de Editura de stat pentru literatură și artă (ESPLA) în 1958 și romanul „Tase cel Mare”, Editura pentru literatură, 1964³³. În 1970, Cartea Românească și-a tipărit ultimul volum, „Dintr-un jurnal de noapte” și în semn de protest împotriva cenzurii comuniste, Dan a refuzat să

²⁶ John Neubauer, 1945, în Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (eds.), „History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries”, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 2004, p. 147.

²⁷ *Ibidem*, p. 164.

²⁸ Boris Marian, *Lăudabil demers: reeditarea unui roman al lui Sergiu Dan*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 262-263 (1062-1063), decembrie 2006, p.19.

²⁹ Călinescu, *op. cit.*, p.1021.

³⁰ *Ibidem*, p.798.

³¹ Alex. Ștefănescu, *Din realizările regimului comunist - Cărți interzise*, în „România Literară”, nr. 50/2004, p. 5.

³² Alex. Ștefănescu, *Petre Pandrea (II)*, în „România Literară”, nr. 19/2003, p. 3; *Scriitori arestați (1944-1964)*, în „România Literară”, nr. 23/2005, p. 5.

³³ *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 119.

accepte medalia Meritul Cultural³⁴. De asemenea, s-a concentrat asupra activității traducătorului său, fiind remarcat pentru interpretarea lui „Madame Bovary” și „Salambo”, operele clasice ale romancierului francez Gustave Flaubert. Contribuția sa generală acoperă, de asemenea, versiuni în limba română ale operelor lui Louis Aragon, Michel Droit, Maurice Druon, Anatole France, Boris Polevoy, Elsa Triolet și Voltaire³⁵. Moare la 13 martie 1976, la București.

Irving Layton, s-a născut la 12 martie 1912 la Târgu-Neamț, a fost cel mai important poet canadian din secolul al XX-lea, și după părerea criticului T. Jacobs a luptat

împotriva puritanismului de-a lungul vieții sale³⁶. Născut Israel Pincu Lazarovitch ca fiu al lui Moise și Klara Lazarovitch, a migrat împreună cu familia sa la Montreal, Quebec, în 1913, unde au locuit în cartierul sărac Sf. Urbain Street. Acolo, Layton și familia sa (tatăl său a murit la vârsta de 13 ani) s-au confruntat cu aversiunea localnicilor față de emigranții al căror număr era tot mai mare, în special evrei³⁷. Totuși, Layton s-a identificat nu ca un evreu observator, ci mai degrabă ca

un liber-gânditor. După cursurile școlii primare, a urmat liceul „Baron Byng”, descoperindu-i pe poeții Tennyson, Walter Scott, Wordsworth, Byron și Shelley; romancierii Jane Austen și George Eliot; eseistii Francis Bacon, Oliver Goldsmith, Samuel Johnson și Jonathan Swift; și, de asemenea, Shakespeare și Darwin. S-a împrietenit cu David Lewis și a devenit foarte interesat de politică și teoria socială³⁸.

S-a alăturat Ligii Socialiste a Tinerilor sau YPSL, din cadrul liceului, devenind chiar președintele acesteia. Activitățile sale în YPSL au fost considerate o amenințare pentru administrația liceului și i s-a cerut să plece înainte de a absolvi în 1930³⁹. Îl cunoaște între timp pe A. M. Klein, profesor de latină, cel care îi publică prima poezie în *The McGilliad*, jurnalul studenților de la Universitatea „McGill”⁴⁰. În ciuda unei situații financiare precare, se înscrie în 1934 la Colegiul Macdonald (McGill) reușind să obțină o diplomă în științe agricole. În această perioadă se face cunoscut în cercurile artistice pentru atitudinile sale anti-burgheze și criticile sale față de politică. Își descoperă astfel vocația pentru poezie și se împrietenește cu tinerii poeți canadieni

³⁴ Boris Marian, *art. cit.*, p.19.

³⁵ *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 119.

³⁶ Irving Layton, *Biography Canadian Poets series*, University of Toronto, p. 245.

³⁷ Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize, în „Chatham Daily News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2.

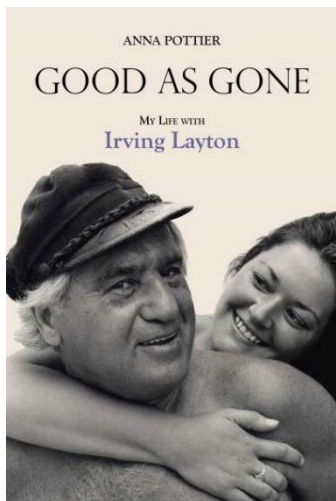
³⁸ Smith, Cameron, *Unfinished Journey: The Lewis Family*, Summerhill Press, Toronto, 1989, p. 155.

³⁹ *Ibidem*, p. 149.

⁴⁰ <http://reporter-archive.mcgill.ca/Rep/r3112/literary.html> (accesat la 02 octombrie 2020).

John Sutherland, Raymond Souster și Louis Dudek. În anii 1940, Layton și colegii săi poeți canadieni au respins generația mai veche de poeți, definind astfel tonul poezilor generației postbelice canadiene. În esență, ei au susținut că poezii englezi canadieni ar trebui să își stabilească propriul stil, independent de stilurile și influențele britanice, și ar trebui să reflecte realitățile sociale ale zilei. În 1936, Layton a cunoscut-o pe Faye Lynch, cu care s-a căsătorit în 1938. Când Layton a absolvit Colegiul Macdonald, în 1939, s-a mutat cu Faye la Halifax, unde a avut numeroase slujbe de duzină.

Curând dezamăgit de viața sa, Layton a decis să se întoarcă la Montreal, unde a început să predea limba engleză imigranților. Indecis cu privire la viitorul său și afectat de soarta evreilor din Europa, Layton s-a înrolat în armata canadiană în 1942. În timp ce se antrena la Petawawa, Layton a întâlnit-o pe Betty Sutherland, pictoriță și poetă, sora vitregă a actorului Donald Sutherland. Layton a divorțat curând de Faye și s-a căsătorit cu Betty împreună având doi copii, Max Reuben, născut în 1946 și Naomi Parker, născută în 1950.

Lăsat la vatră în 1943, se întoarce la Montreal unde împreună cu John Sutherland editează revista *Northern Review*. Activitatea sa la Liga Socialistă a Tinerilor i-a atras interdicția de a intra în SUA timp de două decenii, astfel ca după anii 50 devine anticomunist și un susținător al războiului din Vietnam⁴¹.

Enciclopedia canadiană îl descrie ca fiind poetul „cel mai deschis și mai flamboyant. Satira sa era în general îndreptată împotriva trăinicieii burgheze, iar celebrele sale poezii de dragoste erau erotice explicite”⁴²

În 1946, Layton obține diploma în economie și științe politice la McGill (cu o teză despre Harold Laski). Trei ani mai târziu a început să predea engleza, istoria și științele politice la liceul Herzliah din Montreal, având elevi care au devenit scriitori sau artiști. A predat poezie modernă engleză și americană la Universitatea Sir George Williams (acum Universitatea Concordia) și ca profesor titular la Universitatea York din Toronto din 1969 până în 1978⁴³. Spre sfârșitul anilor 50, o cunoaște pe Aviva Cantor, cu care are o relație deși rămâne legal căsătorit cu Betty. Din relația cu Aviva, se naște în 1964, David. Este perioada când îl cunoaște pe Leonard Cohen, cu care a rămas prieten pe viață și care i-a dedicat lui Layton cartea din 2007 *The Book of Longing*. Layton a fost, de asemenea, admirat de artiști și scriitori atât de diferiți precum Allen Ginsberg, Bob Dylan, printre alți poeți⁴⁴.

⁴¹ Smith, Cameron, *op. cit.*, p. 155-156; *Toronto Star*, 5 ianuarie 2006.

⁴² Elspeth Cameron, *Layton, Irving Peter*, în „Canadian Encyclopedia”, Hurtig, Edmonton, 1988, p. 1190-1191.

⁴³ Smith Cameron, *op. cit.*, p. 157.

⁴⁴ <https://canpoetry.library.utoronto.ca/canpoetry/layton/index.htm> (accesat la 02 octombrie 2020).

În 1978 se căsătorește cu Harriet Bernstein, după o relație de circa patru ani, din căsătorie rezultând o fiică, Samantha Clara, născută în 1981. Viața sa amoroasă tumultuoasă continuă, Layton o întâlnește pe Anna (Annette) Pottier care-i devine cea de a cincea soție. Cuplul se mută la Notre-Dame-de-Grâce, în zona Montreal unde și-a scris memoriile *Waiting For the Messiah* și cu sprijinul lui Pottier s-a ocupat de publicarea cărților și traducerilor sale.

Bolnav de Alzheimer, a murit la Centrul Geriatric Maimonide din Montreal la vârsta de 93 de ani, pe 4 ianuarie 2006. În 2015, Pottier și-a publicat memoriile, *Good As Gone: My Life With Irving Layton*⁴⁵.

De-a lungul anilor 1950 și până la începutul anilor 1990, Layton a călătorit mult în străinătate și a devenit deosebit de popular în Coreea de Sud și Italia. În 1981, aceste două națiuni l-au nominalizat la Premiul Nobel pentru literatură. (Premiul din acel an a fost acordat romancierului Gabriel García Márquez.) Printre numeroasele sale premii din carieră a fost Premiul guvernatorului general pentru un covor roșu pentru soare în 1959. În 1976 a fost numit ofițer al Ordinului Canadei. El a fost primul non-italian care a primit Premiul Petrarca pentru Poezie⁴⁶.

Este considerat mentorul literar al lui Leonard Cohen. Leonard Cohen a spus odată despre Layton: „L-am învățat cum să se îmbrace, el m-a învățat cum să trăiesc pentru totdeauna”⁴⁷

Poeziile lui Layton, cu ton liric și romantic și cu formă clasică, s-au dezvoltat din poezia descriptivă timpurie în *Here and Now* (1945) și *Now Is the Place* (1948) în expresiile dure și denunțatoare ale urii sale față de burghezie și nedreptățile vieții în *In the Midst of My Fever* (1954) și *The Cold Green Element* (1955). Adesea controversat, el credea că poezii ar trebui să „deranjeze și să disconforteze” cititorii. Ulterior scrierile sale s-au transformat din satira socială în preocuparea pentru condiția umană

universală în volumele *A Red Carpet for the Sun* (1959), *The Swinging Flesh* (1961), *Balls for a One-Armed Juggler* (1963), *For My Brother Jesus* (1976), *For My Neighbours in Hell* (1980) și *Europe and Other Bad News* (1981). De asemenea, a publicat volume de proză care conțineau eseuri, povești și scrisori, precum *Engagements* (1972) și *Taking Sides* (1978)⁴⁸.

Irving, Leonard, Aviva [Cantor]⁴⁹

⁴⁵ https://www.dundurn.com/books/good_gone (accesat 6 octombrie 2020).

⁴⁶ *Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize*, în „Chatham Daily News (ON). News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2. (accesat 20 august 2020).

⁴⁷ Rich Baines, *Irving and Leonard*, în LeonardCohenFiles.com (accesat 10 august 2020).

⁴⁸ <https://www.britannica.com/biography/Irving-Layton> (accesat 6 octombrie 2020).

⁴⁹ <https://ro.pinterest.com/pin/523473156673334932/> (accesat 6 octombrie 2020).

A primit numeroase distincții de a lungul vieții: Premii: Bursa Fundației Canadiene, 1957; Premiul Consiliului Canadei, 1959, 1963, 1967, 1968, 1973, 1979; Premiul guvernatorului general, 1959; Medalia Universității „Western”, Ontario, 1961; Medalia Centenarului, 1967; Francesco Petrarca Premio Letterario Nazionale, 1993; D.C.L. : Bishop's University, Lennoxville, Quebec, 1970; D.Litt. : Universitatea Concordia, 1976; Universitatea York, 1979. Ofițer, Ordinul Canadei, 1976⁵⁰.

Haralamb Zincă, pseudonimul literar al lui Hary Isac Zilberman, s-a născut la Roman, la 4 iulie 1923, a fost scriitor de romane polițiste dar și a unor cărți document.

Evreu, fiul lui Carolina și a lui Iosif Sielberman, „orator socialist cu lavalieră”. Din romanul autobiografic *Fiecare om cu clepsidra lui* (1988), aflăm despre copilăria și adolescența sa. După primii ani ai copilăriei petrecuți la Roman, un oraș patriarhal de provincie, apoi într-un București balcanic, la 11 ani intră ucenic la o frizerie, pentru ca la paisprezece să se angajeze la o prăvălie, în adolescență, influențat și de tatăl său, aderă la mișcarea comunistă din ilegalitate, motiv pentru care până la 17 ani

este silit să se tot ascundă, fiind urmărit de Siguranța Statului, perioada pe care o va considera mai târziu ca „prima mea moarte”⁵¹.

În primăvara anului 1944 se înrolează voluntar pe frontul antihterist, în Lituania și Prusia Orientală, ținând un jurnal de front, publicat în 1954, declarând mai târziu că „la nici 22 de ani, a fost unul dintre acei evrei din România care au luptat în cel de-al doilea război mondial...”, ajungând după război tocmai în Uzbekistan, muncind ca văcar și cioban, de unde se reîntoarce în țară în noiembrie 1945, fiind angajat ca bibliotecar la ARLUS (1945-1946), activist de partid (1946-1948), activist sindical (1948-1950), elev al Școlii de Literatură „M. Eminescu” (1950-1951), redactor-șef adjunct la „Tânărul scriitor” și la „Luceafărul”, redactor la „Viața românească”, secretar de redacție la „Gazeta literară” (1962-1966), director al Casei Uniunii Scriitorilor (din 1967)⁵². Debutază literar în 1947 la „Revista literară” cu proze de război, prin intermediul lui Miron Radu Paraschivescu, cel care îi găsește și pseudonimul, iar editorial cu nuvela *Primăvara*, apărută în 1950⁵³. Considerat pe bună dreptat ca un scriitor al campaniilor ideologice ale realismului socialist din anii '50, Zincă se reorientează treptat către proza polițistă și de spionaj. Știe că nu doar suspansul, investigația sunt ingredientele unui bun roman polițist ci și „o crimă aproape perfectă”, precum în romanul astfel intitulat (1969), fie folosește suspecti cu

⁵⁰ <https://www.encyclopedia.com/arts/culture-magazines/layton-irving> (accesat 10 octombrie 2020).

⁵¹ Haralamb Zinca, *Fiecare om cu clepsidra lui*, Editura Cartea Românească, București, 1988, p. 15-25.

⁵² <https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/> (accesat 10 octombrie 2020).

⁵³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Haralamb_Zinca%C4%83 (accesat 10 octombrie 2020).

traume psihanalizabile, ca în *Dragul meu Sherlock Holmes* (1977). *Dispărut fără urmă* (1973) este cea mai reușită scriere dintr-o serie în care se încadrează și *O invitație după miezul nopții* (1967), *Mapa cenușie G.R.* (1977), *Toamnă cu frunze negre* (1978). Un imperativ al genului, și anume continuitatea serială, este obținut prin inventarea unui personaj-detectiv ce revine în mai multe cărți, mai cunoscuți fiind colonelul Călin Musceleanu, care apare întâi în *O crimă aproape perfectă*, maiorul de securitate Lucian, prezent în *Moartea vine pe bandă de magnetofon* (1966), *Dispărut fără urmă*, ori agentul B-39 din *Soarele a murit în zori* (1976), *Mapa cenușie G.R.*, *Toamnă cu frunze negre*, *Anotimpurile morții* (1980), *Operațiunea „Soare”* (1984) etc.⁵⁴.

Într-un interviu acordat în 2003, întrebat despre cum a apărut pasiunea pentru romanul polițist, Zinca declară că: „a fost o provocare. Frecventând chioșcurile de ziare am constatat că apăruseră colecțiile de aventuri, care erau ca niște broșurele. Și pentru că nu mai văzusem așa ceva până atunci, am început să le citesc foarte intens, pentru că eram curios. În aceste broșuri am început să caut, să descopăr realități pe care aș fi putut să le fotografiez, inspirându-mă astfel pentru lucrările mele. Ulterior au apărut în tipografii așa-numitele colecții de 15 lei. Ce erau aceste colecții? Erau cărți aduse din Occident și traduse aici. Dar autori români nu erau. Și atunci eu m-am simțit oarecum jignit și mi-am spus: „Oare noi nu putem realiza așa ceva?” Deci, cum spuneam, a fost o provocare venită din partea lui Miha Dragomir – poet, traducător, mai în vârstă decât mine, cu care m-am împrietenit și am început să schimbăm opinii. El citise foarte multe cărți străine polițiste și mă încuraja să scriu și eu”⁵⁵.

Alt tip de epică în care a excelat Zinca este romanul-document. Iar despre acest tip de proză declara că: „este îmbinarea ficțiunii cu documentele. Pe baza acestor documente și a unor întâmplări reale din cel de-al doilea război mondial, am creat romane de spionaj în care personajele erau imaginate, dar acțiunea la care luau parte aceste personaje era reală. Totul a pornit de la „Și a fost Ora H”, care mi-a cerut o muncă de documentare extraordinară, stenografii cu mărturii, dosare cu faptele petrecute, rapoarte etc. De exemplu, la „Noiembrie însângerat” am lucrat peste 20 de ani. Am început pe vremea lui Ceaușescu până la un moment dat când nu am mai avut acces la arhive. Așa cum am scris și în carte, ea nu s-ar fi împlinit nicicând, dacă n-aș fi obținut, după îndelungi stăruințe, aprobările de rigoare pentru a consulta „dosarele secrete” rezultate de pe urma răpirii și asasinării de către legionari a prof. Virgil Madgearu și a prof. Nicolae Iorga. Aceste dosare, împreună cu alte documente scoase literalmente din flăcări, se aflau în păstrarea Arhivelor Naționale ale Statului, a Departamentului Securității Statului și a Arhivelor C.C al P.C.R.”⁵⁶. A fost laureat cu

⁵⁴ <https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/> (accesat 10 octombrie 2020).

⁵⁵ https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).

⁵⁶ *Ibidem*.

Premiul Asociației Scriitorilor din București (1971) - pentru cartea *Și a fost ora H* (Editura Militară, București, 1971)- și cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1976)⁵⁷.

A publicat peste 50 de cărți, iar despre penultima sa carte publicată în 1997, *Moartea mirosea a Christian Dior*, declară că este o „carte realizată din ambiția de a răsări din nou în librării cu o carte polițistă. În altă ordine de idei, tipul acesta de scriitură a avut un rol important în viața mea. Întotdeauna simțeam că sunt pândit și îndemnat să scriu. Totul a pornit de la ideea comiterii unei crime la comandă, prin telepatie. Pentru aceasta am cercetat arhive de documente, am discutat cu oameni de specialitate, cu psihiatri, să văd dacă se poate manipula o persoană cunoscută, labilă psihic, până-ntr-acolo încât să comită o crimă. Și am aflat că se poate”⁵⁸

Romanul său, *Moartea vine pe bandă de magnetofon*, publicat în 1967 la Editura Militară, a fost ecranizat în 1978 sub titlul „Un om în loden”, ce a marcat debutul regizoral al lui Nicolae Mărgineanu. Filmul reunea mari actori precum Victor Rebengiuc, Mircea Albulescu, Ovidiu Iuliu Moldovan, George Constantin, Draga Olteanu Matei sau Silviu Stănculescu. Personajul principal, Dan Stamatiad, interpretat de Victor Rebengiuc, un inginer geolog, care deținea unele date secrete despre zăcăminte importante. Acesta începe să primească scrisori și telefoane de amenințare cu moartea. Descoperă în camera sa o bandă de magnetofon pe care era înregistrată o voce care îi spune că va veni să-l omoare. Sora sa este împușcată în lift și Dan decide să-și pună ordine în viață și merge la Securitate. Cazul său este preluat de cei de la contrainformații, Col. Panait (Mircea Albulescu), Cpt. Lucian (Ovidiu Iuliu Moldovan), Lt. Frunză (Constantin Diplan) și un alt ofițer de Securitate interpretat de Dumitru Furdui. Criticul de film Eva Sârbu apreciază că filmul „impresionează nu atât

prin logica narativă a poveștii polițiste, cât prin combustia sa filmică, prin talentul dublat de inteligența creatoare”⁵⁹. Filmul a fost distins în 1979 cu Premiul „Opera prima” de către ACIN iar în 1980 la festivalul de la Costinești, Nicolae Mărgineanu a primit un premiu pentru regie, filmul fiind recompensat și pentru muzica lui Cornel Țăranu. Zincă a decedat la 24 decembrie 2008 la București, după ce mulți ani a suferit de boala Alzheimer și a fost aproape uitat. Scriitorul a fost înmormântat la Cimitirul Evreiesc de lângă stația de metrou Eroii Revoluției. Fiul său, Andrei (Abraham) Zincă, locuiește în SUA și e un cunoscut regizor de telenovele latino americane⁶⁰.

⁵⁷ https://confluente.org/boris_mehr_1544361358.html (accesat 10 octombrie 2020).

⁵⁸ https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).

⁵⁹ http://tvr.tvr.ro/un-om-in-loden-film-politist-de-nicolae-margineanu-duminica-la-tvr-i_13887.html (accesat 10 octombrie 2020).

⁶⁰ https://www.anticariatbazar.ro/autori/Haralamb_Zinca/ ; https://www.hotnews.ro/stiri-ultima_ora-5290919-murit-scriitorul-haralamb-zinca.htm (accesat 10 octombrie 2020).

Vom continua în partea a treia a acestui studiu, prezentarea vieții și operei scriitorilor evrei nemțeni, Brunea -Fox, Solo Har-Herescu și Dorel Dorian.

Bibliografie selectivă

Baines Rich, *Irving and Leonard*, în LeonardCohenFiles.com (accesat 10 august 2020).

Bârna Vlaicu, *Un cuvânt nou în limba română*, în „România Literară”, Nr. 42/2001.

B[ucur] S[eptimiu], *Cronica mărunță. Revista Fundațiilor Regale*, în „Gândirea”, nr. 7/1940.

Cameron Elspeth, *Layton, Irving Peter*, în „Canadian Encyclopedia”, Hurtig, Edmonton, 1988.

Cameron Smith, *Unfinished Journey: The Lewis Family*, Summerhill Press, Toronto, 1989.

Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986

Cernat Paul, *Subterana politică a avangardei românești*, în „Observator Cultural”, Nr. 417, aprilie 2008.

Cioroianu Adrian, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, București, 2005.

Crohmălniceanu Ovid, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1972, p. 353, 605, 606.

Evrei din România. Breviar bibliografic, Editura Hasefer, București, 2008.

Layton Irving, *Biography Canadian Poets series*, University of Toronto, p. 245.

Marian Boris, *Lăudabil demers: reeditarea unui roman al lui Sergiu Dan*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 262-263 (1062-1063), decembrie 2006.

Neubauer John, 1945, în Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (eds.), „History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries”, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 2004.

Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize, în „Chatham Daily News (ON). News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2. (accesat 20 august 2020).

Pop Marin, *Corneliu Coposu despre atitudinea lui Iuliu Maniu față de evrei*, în „Caiete Silvane” nr. 112, mai 2014.

Rotman Liviu (ed.), *Demnitate în vremuri de restriște*, Editura Hasefer, București, 2008.

Scriitori arestați (1944-1964), în „România Literară”, nr. 23/2005.

Șerban Geo, *Causeries du lundi*, în „România Literară”, nr. 25/2000.

Șerban Geo, *D.G.L.R.-siglă de patrimoniu (III). Solidari cu destinele literaturii române*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 228 (1028), aprilie 2005.

Ștefănescu Alex., *Din realizările regimului comunist - Cărți interzise*, în „România Literară”, nr. 50/2004.

Ștefănescu Alex., *Petre Pandrea (II)*, în „România Literară”, nr. 19/2003.

Zinca Haralamb, *Fiecare om cu clepsidra lui*, Editura Cartea Românească, București, 1988.

https://www.anticariatbazar.ro/autori/Haralamb_Zinca/ (accesat 10 octombrie 2020).

<https://www.britannica.com/biography/Irving-Layton> (accesat 6 octombrie 2020).

<https://canpoetry.library.utoronto.ca/canpoetry/layton/index.htm> (accesat la 02 octombrie 2020).

https://confluente.org/boris_mehr_1544361358.html (accesat 10 octombrie 2020).

https://www.dundurn.com/books/good_gone (accesat 6 octombrie 2020).

<https://www.encyclopedia.com/arts/culture-magazines/layton-irving> (accesat 10 octombrie 2020).

https://www.hotnews.ro/stiri-ultima_ora-5290919-murit-scriitorul-haralamb-zinca.htm (accesat 10 octombrie 2020).

<https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/> (accesat 10 octombrie 2020).

https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).

<https://ro.pinterest.com/pin/523473156673334932/> (accesat 6 octombrie 2020).

<http://reporter-archive.mcgill.ca/Rep/r3112/literary.html> (accesat la 02 octombrie 2020).

http://tvri.tvr.ro/un-om-in-loden-film-politist-de-nicolae-margineanu-duminica-la-tvr-i_13887.html (accesat 10 octombrie 2020).

https://ro.wikipedia.org/wiki/Haralamb_Zinc%C4%83 (accesat 10 octombrie 2020).